

Ороховська Л.А.доктор філософських наук,
професор кафедри міжнародної економіки
Національного авіаційного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1775-424X>**Orokhovska Liudmyla**
National Aviation University

ГЛОБАЛІЗМ ТА ГЕОПОЛІТИКА В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

GLOBALISM AND GEOPOLITICS IN THE AGE OF GLOBALIZATION

У статті досліджуються тенденції в геополітиці в добу глобалізації. У результаті дослідження показано, що відбувається трансформація центрів економічного розвитку. Світ у кінці ХХ ст. перестав бути двополюсним, а в ХХІ ст. з однополюсного перетворюється на багатополосний. Економічні стратегії країн, які прагнуть долучитися до кола розвинених країн у добу глобалізації, мають вибудовуватися на пріоритетному розвитку інформаційних технологій, оскільки технологічний розрив призводить до того, що вони опиняються все в більшій залежності від лідерів у галузі нових технологій. Глобалізація у сфері економіки могла б забезпечити процвітання всіх країн та їхніх громадян, проте на сучасному етапі в результаті глобалізму вона приносить вигоду тільки вибраній частині людства – «золотому мільярду». Це спонукає країни Третього світу до об'єднання у спільноти заради захисту своїх інтересів.

Ключові слова: міжнародні економічні відносини, країни Півночі, країни Півдня, країни Третього світу, «золотий мільярд».

В статье исследуются тенденции в геополитике в эпоху глобализации. В результате исследования показано, что происходит трансформация центров экономического развития. Мир в конце ХХ века перестал быть двухполюсным, а в ХХІ веке с однополюсного превращается в многополюсный. Экономические стратегии стран, которые стремятся присоединиться к кругу развитых стран в эпоху глобализации, должны выстраиваться на приоритетном развитии информационных технологий, поскольку технологический разрыв приводит к тому, что они оказываются все в большей зависимости от лидеров в области новых технологий. Глобализация в сфере экономики могла бы обеспечить процветание всех стран и их граждан, но на современности этапе в результате глобализма она приносит выгоды только избранной части человечества – «золотому миллиарду». Это побуждает страны Третьего мира к объединению в сообщества ради защиты своих интересов.

Ключевые слова: международные экономические отношения, страны Севера, страны Юга, страны Третьего мира, «золотой миллиард».

The purpose of the study is to identify the peculiarities of the transformation of economic development centers in the age of globalization and the trends in geopolitics that occur as a result of pursuing a policy of globalism. On the basis of systemic and socio-cultural approaches, theoretical understanding of the problem of globalism as a subjective aspect of the process of globalization and transformations of international economic relations in the context of geopolitics is carried out. The study shows that the transformation of economic development centers is underway. As a result of the transformations that began in the late 1980s, the bipolar model of the world has transformed into a single-pole, with no alternative force, global influence of the United States, and in recent years the formation of a multipolar world has taken place. Globalization as an objective process that directly or indirectly affects the social, political, spiritual life of a large part of humanity and which leads to the transformation of the world into a single structural and functional system, is used by certain political forces for its purposes, which gives reason to consider "globalism" as subjective foreign process. The Western countries, which have reached the level of the information society, using their economic and military-technical advantage, were able to organize in their own interests other countries, mobilize the natural and human resources of the planet for its own accelerated development, growth of its power and comfort of life. This has led to an abyss, in particular in terms of quality of life, of the vast majority of people between the leading link of globalization - the countries of the "golden billion" and the rest of humanity, which is increasingly

lagging behind world leaders. The economic strategies of countries seeking to join the circle of developed countries in the age of globalization should be based on the priority development of information technologies, as the technological gap leads them to become increasingly dependent on leaders in the field of new technologies. Globalization in the sphere of economy could ensure prosperity of all its citizens, but as a result of globalism it benefits only a select part of humanity - the "golden billion". This encourages Third World countries to unite in order to protect their interests and counteract globalism politics. In a global economy, information technology becomes one of the important elements of foreign policy, and the creation of a new economy based on technological progress depends on the political processes taking place in the country. Therefore, when formulating geopolitical strategies, governments should bear in mind that science, information and technology are also part of the globalization flow, and in countries where research centers are concentrated, the foundation for long-term development of modern information technologies is being laid, enabling them to join the North.

Key words: international economic relations, countries of the North, countries of the South, countries of the Third World, «golden billion».

Постановка проблеми. Глобалізація в економіці є процесом розвитку інтегрованого світового господарства, в якому економіки окремих країн постають складовими частинами світової цілісності. Цей процес базується на поділі праці, який постійно розвивається і поглиблюється, та на формуванні планетарного інформаційного простору. Виробничі взаємозв'язки та технологічні ланцюги долають національні кордони, поширюються на всю планету. Але паралельно йде процес концентрації власності і виробництва транснаціональними корпораціями, які координуються наднаціональними органами регулювання і управління. Рівень сучасного прогресу науки, техніки і технологій міг би подолати як соціально-економічні, так і екологічні проблеми людства, але натомість вони тільки загострюються. Прірва в рівнях економічного і соціального розвитку між розвиненими країнами і тими, що розвиваються, між багатою Північчю і бідним Півднем, між країнами «золотого мільярду» та найбіднішими регіонами стає все глибшою. Тому реальністю стають дослідження проблеми глобалізму як тенденції використати процес глобалізації в інтересах збагачення за рахунок експлуатації країн Півдня та розроблення політики протистояння глобалізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми цілісності світу, зміни розташування сил на міжнародній арені, взаємовідносин між країнами в добу глобалізації розглядаються у працях У. Бека, З. Бжезінського, Ю. Габермаса, М. Іноземцева, В. Загладіна, Н. Лумана, О. Панаріна, Г. Почепцова, О. Чумакова та інших дослідників. Нові погляди на світовий порядок тільки формуються, що пов'язано з трансформаціями, які розпочалися з кінця 80-х років ХХ ст.: крах біполярної моделі влаштування світу, недовгий період існування однополюсного світу з безальтернативною силою глобального впливу США та сучасним процесом формування багатопольного світу.

Метою дослідження є на основі системного, культурно-історичного та соціокультурного підходів здійснити теоретичне осмислення проблеми глобалізму як суб'єктивного боку процесу глобалізації та трансформацій міжнародних економічних відносин у контексті геополітики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема диспропорції економічного розвитку регіонів планети актуалізувала вибір лауреатів Нобелівської премії з економіки 2019 р. Ними стали вчені зі США Майкл Кремер, Естер Дюфло та Абхіджит Банерджі. Нагороди вони отримали за експериментальний підхід до боротьби з бідністю, який полягає у вирішенні цієї глобальної проблеми по частинах, не з кабінетів чиновників, а на місцях вирішуючи нагальні проблеми, у тому числі організацію корекційної освіти, профілактичної охорони здоров'я тощо. Їхнє дослідження показало, що тільки на практиці можна з'ясувати, які заходи економічної і соціальної політики скорочують бідність та її наслідки [1].

Взаємозалежність економічного, політичного, культурного життя народів вимагає від урядів проведення виваженої політики заради стабільності світової системи. Ця проблема на порядок денний світового співтовариства була поставлена у 70-ті роки ХХ ст. Римським клубом, члени якого наголошували на необхідності сприймати світ як єдину органічну клітину. Значна кількість проблем, з якими стикається світова спільнота в процесі глобалізації, пов'язана з нерівномірністю економічного розвитку, коли країни Півночі орієнтуються на високотехнологічне та інтелектуальномістке виробництво і рухаються до постіндустріального етапу розвитку, а Південь – ще на доіндустріальному чи, в кращому випадку, індустріальному й обслуговує Північ. Як слушно зазначив М. Кастельс, «глобальна економіка в ХХІ ст. буде поширюватися, використовуючи значне збільшення потужності телекомунікацій та обробки інформації. Вона проникає в усі країни, на всі

території, у всі культури, у всі комунікаційні потоки й у всі фінансові мережі, безупинно розглядаючи планету в пошуках нових можливостей для отримання прибутку. Але вона буде це робити вибірково, з'єднуючи значимі сегменти і нехтуючи місцевостями і людьми, які вже вичерпали свій потенціал або не викликають інтересу на даний момент» [2, с. 508].

Тому, розглядаючи глобалізацію як об'єктивний процес, який прямо чи опосередковано впливає на соціальне, політичне, духовне життя значної частини людства й який веде до перетворення світу на єдину структурно-функціональну систему, ми змушені визнати, що певні політичні сили намагаються використати цей процес у своїх цілях. Така політика, політика «глобалізму», є суб'єктивним боком об'єктивного процесу глобалізації. Захід, група найрозвиненіших країн, що вийшли на рівень інформаційного суспільства, використовуючи свою економічну й військово-технічну перевагу, змогли організувати навколо себе (й у власних інтересах) інші країни, мобілізувати природні та людські ресурси планети для власного прискореного розвитку, зростання своєї могутності й комфортності життя. Це привело до прірви, зокрема за параметрами якості життя переважної більшості людей, між провідною ланкою глобалізації – країнами «золотого мільярду» та рештою людства, яке дедалі більше відстає від світових лідерів [3].

Монополізувавши контроль над інформацією і створенням передових технологій, країни Півночі забезпечили інформаційно-технологічне панування на планеті і саме цим поставили в залежність від себе всі інші країни. Зокрема, США є виробниками майже половини світового ринку послуг комп'ютерного програмування. У 2016 р. обсяг світового ринку послуг комп'ютерного програмування становив 1143 млрд. дол., із них на США припадало 517 млрд. дол. [4]. Продукуючи новітні виробничі технології, Північ реалізує на світовому ринку товари вищої якості і встигає оновити свою технологічну базу та налагодити випуск нового покоління продукції до того, як решта країн встигнуть досягнути його вчорашніх стандартів. Інші держави приречені або тиражувати морально застарілі західні виробничі зразки, одержуючи від цього мінімальний прибуток, або задовольнятися сферами, що не потребують високих технологій, зокрема сільським господарством і видобувною промисловістю, ціни на продукцію яких загалом невисокі.

В умовах глобальної економіки інформаційні технології стають одним із важливих елементів зовнішньої політики, а створення нової економіки, яка базується на технологічному

прогресі, залежить від політичних процесів, які відбуваються в країні. Глобальними стають потоки капіталу і ринки праці. Фірми можуть розмістити виробництво в різних місцях залежно від витрат, комерційних ризиків, політичних і соціально-економічних умов, а також мають можливість запрошувати на роботу висококваліфікованих учених, професіоналів, працівників практично з будь-якої країни світу, пропонуючи їм більш вигідні умови праці. Наука, інформація і технології також є частиною глобалізаційних потоків. Ті країни, у яких концентруються науково-дослідні центри, фактично закладають фундамент довгострокового розвитку сучасних інформаційних технологій.

Країни, які не займаються на належному рівні питаннями розвитку інформаційних технологій, поступово опиняються все в більшій залежності від лідерів у галузі нових технологій. Капітал транснаціональних компаній на користь собі, нехтуючи інтересами окремих регіонів і людства загалом, визначає темпи і спрямованість розвитку окремих держав. Він закріплює з вигодою для Заходу характер міжнародного поділу праці, забезпечуючи штучно завищені життєві стандарти країнам свого базування, прирікає решту людства на існування в екстремальних умовах. ТНК визначають спрямованість та інтенсивність світових потоків товарів, інформації, грошей. Їхня діяльність виходить за межі національних територій і поширюється на весь світ. Світ глобалізується десятком країн, їхніми ТНК і за їх ініціативи створеними міжнародними організаціями. Інші ж або змушені приймати умови, які їм диктують, або залишатися в ізоляції.

П. Самуельсон ще в 1948 р. у своїй теорії вирівнювання цін на чинники виробництва показав, що в умовах необмеженої свободи торгівлі без транспортних витрат ринок зможе вирівняти ціни на всі фактори виробництва, у тому числі рівень зарплат на стандартні види праці в усьому світі, тому людям не потрібно буде мігрувати в інші країни у пошуках більш високої зарплати. У результаті можливості брати участь у виробництві продукції, яка продається на міжнародних ринках, уважав П. Самуельсон, цього можна досягти в міжнародному масштабі [5].

Проте реалії виявилися іншими. Становлення глобальної економіки тільки посилює міграції з кран Півдня у країни «золотого мільярду». Це призводить до виникнення протиріч між інтересами національних держав та транснаціональних корпорацій, які залучають до роботи кадри з країн Півдня, що часто призводить до росту антиіммігрантських настроїв. Перетворення соціальної структури світової спільноти

доповнюється демографічним чинником: підвищується питома вага східних діаспор у країнах Півночі, відбувається масова міграція з Півдня на Північ, що може стати новим джерелом потрясінь. Хоча міграції були характерною рисою капіталістичної економіки протягом усього періоду її існування, проте глобальна економічна й демографічна поляризація створює небачений раніше тиск, який виштовхує маси людей із Півдня в міграційні потоки, а нові засоби транспорту і зв'язку значно спрощують цей процес.

Постіндустріальне суспільство з його технологіями могло б задовольнити матеріальні потреби всіх соціальних груп, забезпечити більшу соціальну справедливість, бережне відношення до основних ресурсів, які не відновлюються, призвести до нових взаємин між роботою, прибутками і дозвіллям людей за постійно зростаючої продуктивності праці, згорнути небезпечні технології, забезпечити умови безперервного навчання. Але для цього країни Третього світу мають створити регіональні об'єднання для захисту своїх інтересів. Як зазначено у доповіді М. Герньє Римському клубу «Третій світ – три чверті світу», країнам, які навіть за умови постійної значної допомоги не можуть самостійно в найближчому майбутньому вийти на шлях дальшого розвитку, було б корисно замислитися про створення регіональних співтовариств. Політичний та економічний союз національних держав одного рангу, можливо, допоміг би радикально виправити їх злиденне становище [6]. Аналізуючи відносини між країнами Півночі і країнами Півдня, група дослідників, яку очолив Ян Тінберген, указує на той факт, що перша група створила таку міжнародну систему, «яка веде до постійного зростання нерівності і постійного порушення принципу рівних можливостей» [7, с. 34]. Автори наголошують, що неминучою й правильною є позиція країн Півдня, які вимагають змін міжнародної системи, що сприяє систематичній дискримінації їхніх інтересів.

Специфікою країн Півдня є видобуток сировинних ресурсів. Ці країни відчувають себе несправедливо обділеними через невідповідність цін на світовому ринку. Підняти рівень життя у цих країнах можна тільки змінивши систему розподілу природних ресурсів. Окрім цих регіонів Півдня, виділяється Глибокий Південь, де процвітає тіньова, кримінальна економіка. Поява Глибокого Півдня свідчить про реальну загрозу для цих країн зовсім утратити свої соціальні та мобілізаційні функції, виставивши «на продаж» буквально все, послідовно знижуючи фінансування витратних статей державного бюджету, тобто обмежуючи витрати на відтворення організованого соціального середовища

та населення. Число найбідніших держав скорочується досить повільно. За 45 років, що пройшли з часу, коли ООН виділила в особливу категорію «найменш розвинені країни», тільки чотирьом із них удалося перейти на наступну, більш вищу сходинку за рівнем економічного розвитку: Ботсвані, Кабо-Верде, Мальдівським Островам та Самоа [8, с. 5]. Загалом у групу НРК у 2017 р. входили 48 країн.

В інформаційному суспільстві рушійною силою розвитку став Інтернет. Але в доступі до нього й далі спостерігається значна прірва між розвиненими країнами та найменш розвиненими. Згідно з дослідженнями, представленими у Доповіді ООН «Про цілі в сфері стійкого розвитку, 2019 рік», станом на кінець 2018 р. Інтернетом користувалася більше ніж половина населення світу (3,9 млрд. людей). У розвинених країнах користувачами Інтернету були понад 80% жителів, тоді як у країнах, що розвиваються, – 45%, а в НРК – тільки 20% [9, с. 57]. Уважається, що рівень доступу до мереж має значний вплив на світовий обсяг виробництва і збільшення коефіцієнта охоплення населення стаціонарним широкополосним зв'язком (вираховується як кількість абонентів у розрахунку на 100 жителів) на 1% корелюється з ростом світового ВВП у середньому на 0,08% [9, с. 57].

Усесвітній характер економічних, політичних, культурних зв'язків на сучасному етапі глобалізації означає одночасно розширення співробітництва, а тим самим єдності, й поглиблення суперечностей, які нерідко доходять до збройних конфліктів. Претензії США на управління світовим розвитком суспільства отримують рішучий опір різноманітних сил. Глобалізації протистоїть регіоналізація. Процеси створення ефективних регіональних об'єднань спостерігаються в Латинській Америці, Південно-Східній Азії, деяких країнах Африки (Організація американських держав, Меркосур, НАФТА, Ліга арабських держав, Організація африканської єдності, АСЕАН тощо).

В умовах протистояння двох систем – капіталістичної та соціалістичної – світ був двополюсним. Після розпаду СРСР та системи соціалістичних держав певний час він був однополюсним із домінуванням США, а далі все більше справджуються прогнози про «гексагональний» (шестиярусний) світ, у якому виділяються такі зони: Південна (тропічна) зона, розміщена в районі Індокорейської дуги, Тихоокеанська, Євразійська, Північноатлантична, а також транснаціональна Нова Північ та сировинний Глибокий Південь [10, с. 116–117]. Насамперед зміни відбуваються в країнах колишнього «Третього світу», який А. Печчеї ще в 70-ті роки ХХ ст. називав «царством бідності».

Характеризуючи його, він писав, що це світ, який включає у себе близько сотні великих і малих, давніх та нових країн із найрізноманітнішим устроєм – від традиційних суспільств до держав, які проходять важкий період економічного становлення. Ці країни виробляють менше 15% світового обсягу продукції, крім того, цю суму постійно з'їдає інфляція. У регіоні живуть найрізніші народи, їх чисельність становить майже півтори мільярди і дуже швидко зростає. Середній дохід на душу населення не досягає 5% від рівня США. У деяких країнах демографічний ріст випереджує приріст національного продукту, так що мінімальний рівень життя не підвищується, а падає [11, с. 322].

В умовах глобалізації відбулися позитивні зрушення в економіці країн Півдня: південно-корейське чудо, швидкий розвиток країн Південно-Східної Азії, деяких країн Латинської Америки наблизив їх до розвитку країн Півночі. Шляхом прискореної індустріалізації йдуть Індія, Індонезія, Бразилія, Мексика та інші країни, які активно завойовують світові ринки. Усе це призводить до зміни полюсів економічної могутності. Окрім США та Європейського Союзу, потужним полюсом став Китай. За ВВП, обсягом промислового виробництва та експортом товарів позиції Китаю з кожним роком посилюються. Сучасний Китай перетворюється на «фабрику світу». Він виробляє 28% автомобілів, 41% морських суден, 80% комп'ютерів, 90% мобільних телефонів, 60% телевізорів, 50% холодильників, 80% кондиціонерів [12, с. 2].

2008 р. в умовах глобальної фінансово-економічної кризи експерти Національної розвідувальної ради США (National Intelligence Council – NIC) передбачили, що в умовах багатополлярності й у наступні 15–20 років США збережуть найбільший вплив на розвиток системи міжнародних відносин, проте міру влади вони почали втрачати порівняно з останніми десятима роками перед кризою [13].

У доповіді Національної ради з розвідки США (NIC) «Глобальні тенденції. Парадокс прогресу» зазначається, що геополітика буде визначатися колом держав, організацій та окремих осіб, які мають права та можливості, які розширюються. Цей новий глобальний ландшафт наближає кінець ери американського панування, яке наступило після закінчення «холодної війни». Передбачається, що Китай та Росія будуть діяти сміливіше, а регіональні агресори і недержавні учасники будуть знаходити можливості для реалізації своїх інтересів. Ураховуючи ці тенденції в геополітиці, NIC прогнозує три сценарії реакції країн на глобалізацію [14]:

1. Сценарій «Острови» (національного рівня) – сценарій опозиції країн процесам гло-

балізації, перетворенням новими технологіями сфери праці і торгівлі. Внаслідок цього країни замикаються на власних внутрішніх проблемах, відособлюються, проводять протекціоністську політику.

2. Сценарій «орбіти» (регіонального рівня), який акцентує увагу, що в майбутньому конкуруючі великі держави можуть створити осередки напруги у боротьбі за сфери впливу, прагнучи водночас зберегти внутрішню стабільність. У цьому сценарії розглядаються тенденції націоналізму, які посилюються у світі, зміна характеру конфліктів, зменшення глобального співробітництва, що може призвести до міждержавних конфліктів. Від вибору політики урядами країн буде залежати, чи зміцняться стабільність і мир або, навпаки, відбудеться загострення напруги у міжнародних відносинах

3. Сценарій «співтовариства» (субдержавного і транснаціонального рівнів) показує, що очікування суспільства та можливості національних урядів, які зменшуються, дають шанс місцевим органам влади і недержавним суб'єктам кинути виклик традиційним уявленням про управління. Інформаційні технології можуть забезпечити компаніям, групам впливу, благодійним організаціям залучення населення для підтримки їхніх програм, що може кардинально змінити глобальне управління. Внаслідок реалізації цього сценарію передбачається зниження ефективності урядів національних держав та передача деяких їхніх повноважень соціальним мережам.

Висновки з проведеного дослідження. Об'єктивні глобалізаційні процеси суттєво трансформують світову економічну систему. Зокрема, деякі країни Півдня, що раніше входили до Третього світу, за рахунок інтеграційних економічних, інформаційних, фінансових процесів отримали імпульси для прискореного економічного зростання. Світова економічна система перебуває в постійних змінах, які дають змогу зробити висновок, що вона є відкритою, нелінійною, неврівноваженою, самоорганізованою, тобто синергетичною системою.

Потенційною загрозою стабільності у світі є поляризація країн на «Північ – Південь». Протиріччя ще більше загострюються, коли мігранти з країн Півдня влаштовуються на роботу в ТНК, знайомляться з рівнем життя громадян Півночі і відчують несправедливість економічного устрою світу. Стабільним не може бути устрій, який базується на привілеях, пов'язаних із приналежністю до країн Півночі. Якщо й далі ігнорувати ідею «органічного розвитку», то міграційні процеси посилюватимуться, що призведе до росту антиіммігрантських настроїв та дестабілізації високорозвинених країн.

Список використаних джерел:

1. The Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 2019. URL : <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2019/summary>.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Москва : ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
3. Ороховська Л.А. Глобалізація і глобалізм. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2009. № 2(10). С. 75–80.
4. Science & Engineering Indicators 2018. Appendix Table 6–12. URL : <https://www.nsf.gov/statistics/2018/nsb20181/%20downloads>.
5. Самуэльсон П.Э., Нордхаус В.Д. Экономика ; 18-е изд. Москва ; Санкт-Петербург ; Киев : Вильямс, 2008. 1360 с.
6. Guernier M. Tiers – Monde: Trois Quarts du Monde. Rapport au Club de Rome. Dunod, Paris, 1980. 154 p.
7. Тинберген Я. Пересмотр международного порядка. Москва : Прогресс, 1980. 416 с.
8. The Least Developed Countries Report 2016: The Path to Graduation and Beyond – Making the Most of the Process. New York – Geneva. UNCTAD, 2017. 189 p. URL : https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ldc2016_en.pdf.
9. Доклад о Целях в области устойчивого развития, 2019 год. URL : https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019_Russian.pdf.
10. Неклеса А.И. Глобальная трансформация: сущность, генезис, прогноз. *Мировая экономика и международные отношения*. 2004. № 1. С. 116–123.
11. Печчеи А. Вызов 70-х годов современному миру. *Римский клуб = The Club of Rome: История создания, избранные доклады и выступления, официальные материалы*. Москва : Эдиториал УРСС, 1997. С. 319–333.
12. European Chamber's View on China Manufacturing 2025. Beijing, European Union Chamber of Commerce in China, 2017. 64 p. URL : http://www.iberchina.org/files/2017/china_industry_2025.pdf.
13. Global Trends 2025: A Transformed World. NIC. 2008. URL : https://www.files.ethz.ch/isn/94769/2008_11_Global_Trends_2025.pdf.
14. Global Trends Paradox of Progress. National Intelligence Council, 2017. 226 p. URL : <https://www.dni.gov/files/documents/nic/GT-Full-Report.pdf>.

References:

1. The Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 2019. Available at: <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2019/summary>.
2. Kastels M. Informacionnaya epoha: ekonomika, obshestvo i kultura [Information age: economics, society and culture]. M.: GU VShE, 2000. 608 s.
3. Orohovska L.A. Globalizaciya i globalizm [Globalization and Globalism]. Visnik nacionalnogo aviacijnogo universitetu. Filosofiya. Kulturologiya: zb. nauk. prac. K.: NAU, 2009. № 2(10). S. 75–80.
4. Science & Engineering Indicators 2018. Appendix Table 6–12. Available at: <https://www.nsf.gov/statistics/2018/nsb20181/%20downloads>.
5. Samuelson Pol E., Vilyam D. Nordhaus. Ekonomika [Economy]. 18-e izd. Moskva ; Sankt-Peterburg ; Kiev : Vilyams, 2008. 1360 s.
6. Guernier M. Tiers – Monde: Trois Quarts du Monde. Rapport au Club de Rome. Dunod, Paris, 1980. 154 p.
7. Tinbergen Ya. Peresmotr mezhdunarodnogo poryadka [Revision of international order]. M.: Progress, 1980. 416 s.
8. The Least Developed Countries Report 2016: The Path to Graduation and Beyond – Making the Most of the Process. New York – Geneva. UNCTAD, 2017. 189 r. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ldc2016_en.pdf.
9. Doklad o Celyah v oblasti ustojchivogo razvitiya, 2019 god [Sustainable Development Goals Report 2019]. https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019_Russian.pdf.
10. Neklessa A.I. Globalnaya transformaciya: sushnost, genezis, prognoz [Global Transformation: Essence, Genesis, Forecast]. Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya. 2004. № 1. S. 116–123.
11. Pechchei A. Vyzov 70-h godov sovremennomu miru [The challenge of the 70s to the modern world]. *Rimskij klub = The Club of Rome: Istoriya sozdaniya, izbrannye doklady i vystupleniya, oficialnye materialy* [Club of Rome = The Club of Rome: History, selected reports and speeches, official materials]. M.: Editorial URSS, 1997. S. 319–333.
12. European Chamber's View on China Manufacturing 2025. Beijing, European Union Chamber of Commerce in China, 2017. 64 r. Available at: http://www.iberchina.org/files/2017/china_industry_2025.pdf.
13. Global Trends 2025: A Transformed World. NIC. 2008. URL : https://www.files.ethz.ch/isn/94769/2008_11_Global_Trends_2025.pdf.
14. Global Trends Paradox of Progress. National Intelligence Council, 2017. 226 r. URL : <https://www.dni.gov/files/documents/nic/GT-Full-Report.pdf>.